

קאוצ'ינג על פי הקבלה, חלק ב' · שיעור חמישי: השגחה מטרית

החנות פתוחה והחנווני מקיף

שיעור 5 מתוך 10 בקורס קאוצ'ינג על פי הקבלה, חלק ב'. הסרטון המלא, ומתחתיו השיעור כתוב ומעובד לקריאה.

עוד קומה בסולם

בעל הסולם מלמד יסוד עמוק: ההשגחה העליונה על העולם היא השגחה מטרית, שכל כולה מכוונת אל התכלית, גם כשהשלים שבדרך נראים הפוכים ממנה. נבין מדוע העולם מצטייר בעינינו לפעמים כמבוכה גמורה, כיצד כל הבריאה דוחפת את האדם, בדרך התורה או בדרך הייסורים, אל תיקון אחד, להפוך למשפיע, ומה פירוש המשנה "הכל נתון בערבון, ומצודה פרוסה על כל החיים" (אבות ג, טז).

בשיעור על מנת להשפיע עמדנו על כך שהקדוש ברוך הוא ברא את האדם כדי להיטיב עמו בתכלית הטוב, בעולם הזה ובעולם הבא, וכדי שיוכל לקבל את ההטבה ברא בו רצון לקבל, שהוא ההפך הגמור מן הבורא, שכולו משפיע. מכאן שכל עבודת האדם היא להפוך את הרצון הזה ולהגיע להשתוות הצורה עם היוצר, וזו הדבקות, ובה גנוזים העונג, השלווה והעושר הפנימי שכל המין האנושי מחפש. והעבודה הזאת נעשית בשני שטחים: בין אדם לחברו, במצוות "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח), שעליה אמר רבי עקיבא "זה כלל גדול בתורה" (ספרא קדושים ד, יב), ובמדרגה גבוהה יותר, לשמה, כלומר לפעול כדי לעשות נחת רוח ליוצרו.

עכשיו אנחנו מטפסים בעזרת ה' עוד קומה בסולם הגדול הזה. נצא מתוך שאלה מעניינת מאוד ששואל בעל הסולם, רבי יהודה לייב הלוי אשלג זכר צדיק וקדוש לברכה, ומתוך התשובה עליה נבין מה פירושה של השגחה מטרית, וכיצד היא נוגעת לחיים של כל אחד מאיתנו.

שתי הנהגות הפוכות

כותב בעל הסולם: "הנה כל בר דעת המסתכל במציאות הערוכה לעינינו, הוא מוצא בה ב' הפכים מקצה אל הקצה" (מאמר השלום, אות ב). כשאנחנו מתבוננים בבריאה, אנחנו רואים שתי הנהגות, אחת הפוכה מן השנייה. ההנהגות האלה הן שהעלו לאוויר העולם, במשך כל ההיסטוריה, שיטות פילוסופיות ואידיאולוגיות רבות.

ההנהגה האחת היא השגחה מופלאה על הבריאה ועל כל מה שחי על פני הארץ. בעל הסולם נותן דוגמה מן העובר. מן הטיפה הראשונה משתלשלים הדברים, והיא מגיעה אל הרחם, ושם ההשגחה מכינה לה מקום בטוח, מסודר בחכמה רבה. יש שם הגנה, יש מזון במידה מדויקת, והעובר שמור מכל פגעי העולם. רחמים גמורים ודיוק נפלא. מגיעה השעה, וההשגחה נותנת לו לזמן קצר כוחות עצומים לפרוץ את החומות שמקיפות אותו, והוא יוצא מרחם אמו אל עולם מחבק, אוהב ודואג. ברא לו אבא, ברא לו אמא, ונטע בהם טבעים נפלאים של אהבה ואכפתיות, מנגנונים שאי אפשר לתאר במילים. התינוק רק משמיע קול קטן, והאם קמה מתוך שיא השינה. כך הוא גדל בחום, באהבה ובעוצמה, עד שהוא נעשה חזק, מסוגל להתמודד עם המציאות, עצמאי, ויוצא אל החיים. ומי שמבין בבעלי חיים רואה שם דברים מדהימים, כיצד כל חיה בנויה בדיוק כך שתגיע אל מזונה. רחמים ודיוק שאין כדוגמתם.

ומן הצד השני, אנחנו פוגשים בהיסטוריה ובכדור הארץ מציאות שנראית כאילו משהו כאן עושה ככל העולה על רוחו. פתאום הטבע משתולל, גלי ענק, אסונות, ופתאום הרחמים הגמורים שראינו על העובר נעלמים מן העין. כלשונו של בעל הסולם, המסתכלים בדרכי הכלכלה והקיום של המציאות, "הרי בולטים לעיניהם אי סדרים ובלבולים גדולים, כמו שלא היה כאן שום מנהיג ושום השגחה, ואיש הישר בעיניו יעשה, וכל אחד בונה על חורבנו של חברו, ורשעים השגו חיל וצדיקים נרמסים באין חמלה" (שם). זו השאלה המפורסמת של צדיק ורע לו, רשע וטוב לו (ברכות ז, א).

מכוח הקושיה הזאת יצאו שיטות שונות, ובעל הסולם מונה אותן. שיטה אחת אמרה שאין כאן אלא טבע. מצד אחד הוא מדויק להפליא, ומצד שני הוא מתקלקל ומשתולל, כי אין לו רגש ואין לו שכל. "ולפיכך כינוהו בשם טבע, כלומר, משגיח החסר דעה והרגש" (שם, אות ג). שיטה אחרת לא יכלה לקבל שמי שסידר את כל החכמה הנפלאה הזאת יהיה חסר דעה, ולכן אמרה שיש כאן שני כוחות: אחד בורא ומקיים את הטוב, והוא אחראי לכל מה שראינו בעובר, ואחד בורא ומקיים את הרע, והוא אחראי לכל המבוכה, לאנדרלמוסיה ולאסונות. בשיעור הזה ננסה לגעת בעומק הדברים ולפתור את התעלומה הזאת, מה באמת קורה כאן, בעולם שלנו.

משל בן המלך

בעל הסולם מביא משל. מלך גדול נולד לו בן לעת זקנותו, והיה חביב לו מאוד, ומיום הולדו התחיל לחשוב על עתידו. הוא רצה שבנו יהיה חכם, ולכן קיבץ את הספרים היקרים ואת החכמים המצוינים שבמדינה והכין לו בית מדרש לחכמה. רצה שיאהב נגינה, וקיבץ את גדולי המנגנים והמשוררים. רצה שייהנה ממטעמי עולם, וקרא לטובי הטבחים והאופים. בנה לו היכלות ובנה לו מקומות עונג. כותב בעל הסולם: "והנה נתגדל הבן ובא בשנים, והוא סכל אין לו חפץ במושכלות, והוא סומא אינו רואה ואינו מרגיש מיופי הבניינים, והוא חרש לא ישמע בקול משוררים וכלי זמר" (מהות הדת ומטרתה, אות ד).

ומיד הוא מוסיף: "אולם עובדא כזה יכול שיארע למלך בשר ודם, מה שלא יתכן לומר כלפי השי"ת, אשר ענין אונאה אין נוהג בו כמובן" (שם). אצל מלך בשר ודם התוכנית יכולה להיכשל. אצל הקדוש ברוך הוא אין דבר כזה. אם הוא ברא את כדור הארץ, והרעיון שלו הוא להיטיב מאה אחוז עם הבריאה, בעולמות העליונים שלמעלה מעולמנו, בדבקות בו יתברך, שהיא אין סוף של הנאות, לא ייתכן שנסתובב כאן במפעל ונראה שרוב רובם של בני האדם כלל אינם בכיוון.

ועכשיו שימו לב. אם נצא מנקודת הנחה שהקדוש ברוך הוא ברא את העולם בשביל התורה והמצוות, ואחר כך נצא לאוויר העולם ונראה שרוב האנשים אינם בתמונה, היינו עלולים לחשוב שהוא ברא את כל המערכה הזאת, ובסך הכל קומץ קטן מכל תושבי כדור הארץ, אולי עשירית, אולי אחוז אחד ואולי פחות מזה, שיחקו אותה כמו שצריך, וכל השאר כביכול הולכים לאיבוד. על כך אומר בעל הסולם: כשברא הקדוש ברוך הוא את המפעל, הוא תכנת אותו כך שתהיה כאן מאה אחוז הטבה. וזו לשונו: "ועם זה מובן אשר תכלית הזו בטוחה לנו לכולנו בהחלט, דאם לא כן אתה מטיל פגם בהשגחתו ית' לומר שאינה מספקת למטרתה ח"ו" (שם).

זו המטרה התכליתית: שכולנו נבוא לתיקוננו. והתיקון שלנו, לפי כל מה שלמדנו, הוא להפוך להיות משפיעים, לזולת ולה'. זה התיקון של כל אחד מאיתנו. ואם שמתם לב, כל המערכת של הבריאה מכריחה אותנו להגיע לשם.

אומר בעל הסולם שהקדוש ברוך הוא ברא שני סוגים של מנועים שמביאים את האדם אל התכלית הזאת.

המנוע האחד נקרא תורה ומצוות. שימו לב שכל מערכת המצוות כולה היא השפעה, נתינה והענקה. כל המערכת סובבת על הציר הזה. היא מזככת אותנו, מטהרת אותנו ויוצרת בנו את הכלי לקבל את השפע האלוקי

המנוע השני, אומר בעל הסולם, הוא מערכת קשה מאוד, והיא נקראת דרך הייסורים. הקדוש ברוך הוא ברא מין מנגנון בתוך הטבע עצמו, שהבריאה הולכת ומתפתחת מתוך עצמה, עילה אחר עילה, מצב אחר מצב, עד שאנו באים לכלל הכרה לבחור בטוב ולמאוס ברע. וכך הוא כותב על שתי הדרכים: "דרך זו היא אמנם ארוכה בזמן ומלאה יסורין ומכאובים. ועל כן הכין לנו כלפי זה דרך נעימה וטובה, שהיא דרך התורה והמצוה, המסוגלת להכשירנו לתכליתנו בזמן קצר ובלי יסורין" (מהות הדת ומטרתה, אות ד).

את המנגנון הזה מסביר בעל הסולם על פי משנה אחת בפרקי אבות, שבלי ההסבר שלו היא נשארת סתומה.

הכל נתון בערבון

שנינו במשנה: "הוא היה אומר, הכל נתון בערבון, ומצודה פרוסה על כל החיים, החנות פתוחה, והחנוני מקיף, והפנקס פתוח, והיד כותבת, וכל הרוצה ללות יבא וילוה, והגבאים מחזירים תדיר בכל יום, ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו" (אבות ג, טז). זו לשונו של רבי עקיבא.

נתחיל מן הערבון. נניח שאני נותן לחבר סכום כסף גדול כדי שנעשה עסק ביחד, חצי חצי. אני חושש שהוא ייקח את הכסף ויפזר אותו על הבלים, וכל הקרן תרד לטמיון. לכן אני לוקח ממנו ערבון. לא מפני שאני צריך את הערבון עצמו, אלא כדי להבטיח לעצמי שבכסף הזה הוא יעשה עסקים. כך בדיוק מסביר בעל הסולם: הקדוש ברוך הוא ברא שמש ורוח, גלקסיות וכוכבים, אכילה ושתייה, חמצן, לב וכליות, מערכת ענק, ונתן אותה לבני האדם לעסוק בה, כדי שירוויחו על ידה בסופם את התכלית הנשגבה של הדבקות בו. "כל מה שהשי"ת הניח בעסק הבריאה ונתנה לבני אדם, לא נתן להם על הפקר אלא הבטיח את עצמו בערבון" (מאמר השלום, אות יג).

והערבון הוא מה שהמשנה אומרת מיד: "ומצודה פרוסה על כל החיים". מפרש בעל הסולם: "שהחכים השי"ת ופרש מצודה נפלאה כזאת על האנושות, שאף אחד ממנה לא ימלט" (שם). רשת פרוסה על כל החיים, והיא מבטיחה שבסוף נגיע אל התכלית ונקבל את ההטבה שתכנן מן ההתחלה.

ועכשיו נבין את זה בחיים שלנו. יש לך שתי דרכים להבין שמצוות ואהבת לרעך כמוך היא מן הדברים הגבוהים ביותר בתורה, ושיש כאן בעל הבית, והוא קבע שאנחנו צריכים לעבוד כאן במפעל על מנת להשפיע. יש לך את דרך בית המדרש: לשבת בשיעור, ללמוד את הדברים, להתחיל להתאמן עליהם ולקנות אותם. ניקח דוגמה.

אתה צריך להבין שעליך להשפיע ולהיטיב עם אשתך. דרך אחת היא שתבוא לשיעור, תלמד, תחכים, תפנים ותצא לפעולה. ויש דרך שנייה: תריב איתה כל שני וחמישי, תעברו ייסורים, תגיעו לבתי דין ותפתחו תיקים, ואתה תהיה זרוק חודשים אצל אמא שלך ואחר כך תחזור לאשתך. ולאן שלא תסתובב, תגיע בסוף לאותה נקודה עצמה: אתה צריך להעניק בבית, אתה צריך לשבת עם הילדים, ואתה צריך להקדיש זמן לאשתך. אם לא תבין את זה מתוך השיעור, מתוך דרך התורה והמצוות, הבריאה עצמה היא המצודה הפרוסה על כל החיים, והיא תכוון אותך לשם.

חוק ההתפתחות

בעל הסולם קורא למנגנון הזה חוק ההתפתחות. יש חוק שהאנושות תמיד מתפתחת ותמיד עולה, והיא עולה דווקא מתוך כך שהרע צף. הוא צף וצף ומתגבר, עד שאי אפשר עוד לחיות איתו, ואז החברה מוקיעה אותו ומוציאה אותו מתוכה. התבוננו בכל התקנות והשיפורים שבני האדם עושים. הם באים תמיד אחרי שיש מבוכה, אחרי שיש צרות ובעיות. מגלים את הבעיות, כבר אי אפשר לעמוד בהן, ואז מתקנים תקנות ומשפרים. מי שרוצה לתקן באמת אינו מסתפק בטיפול בתוצאה. הוא בודק מאין הרע מגיע ומה שורשו, וכיצד אפשר לרפא את העוני ואת המצוקה שמהם הוא צומח. וכך אנחנו משתפרים כל הזמן. ומי שגרם לכל זה הוא דווקא הרע, דווקא החושך.

וזו לשונו של בעל הסולם: "שההנהגות המקולקלות המצויות במצבי האנושות, הן עצמן הגורמות והבוראות את המצבים הטובים. וכל מצב טוב אינו אלא פרי עמלו של מצב הרע שקדם לו" (מאמר השלום, אות יד). והוא מכנה זאת "החוק של ההתפתחות שהטביע הקב"ה באנושות, הדוחף אותנו תמיד קדימה" (שם).

כך המין האנושי הולך ומתפתח, ולאט לאט מבינים שתושבי כדור הארץ צריכים להשפיע אחד לשני, כלומר להגיע לתיקון שלנו. ונגיע, לא משנה מאיזה כיוון. כל אחד ואחד. הקדוש ברוך הוא פרש כאן מצודה, והמצודה הזאת היא הערבון, כאילו הבטיח הקדוש ברוך הוא שבסוף באמת תקבל ממנו מאה אחוז. וזה שאמרו חז"ל: "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" (משנה סנהדרין י, א). כולנו נגיע אל הסוף הטוב הזה, והשאלה היחידה היא באיזו דרך אנחנו רוצים להגיע.

כל דעביד רחמנא לטב עביד

עכשיו אנחנו מתחילים להבין את מה שאמרו חז"ל: "לעולם יהא אדם רגיל לומר: כל דעביד רחמנא לטב עביד" (ברכות ס, ב), כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא, לטובה הוא עושה. לפעמים אנחנו שומעים על דברים מזעזעים, שהמוח שלנו אינו יכול לשאת ואינו יכול להבין. מי שמנסה לפרש דבר כזה מגיע למקומות שאי אפשר להגיע אליהם.

כאן מגלה לנו בעל הסולם יסוד גדול. הגופים מתחלפים, והנשמות חוזרות. וזו לשונו: "הגם שאנו רואים את הגופים שמתחלפים ועוברים מדור לדור, הנה זהו רק מקרה הגופים, אולם הנפשות, שהן עיקר העצמות של הגוף, המה אינן נעדרות כמשפט בני חילוף, אלא המה נעתקות ובאות מגוף לגוף מדור לדור. שאותן הנפשות שהיו בדור המבול, הן נעתקו ובאו בדור הפלגה ואח"כ בגלות מצרים ואח"כ ביוצאי מצרים" (מאמר השלום, אות יב). אנחנו אותן נשמות מאדם הראשון ועד היום. היינו בדור המבול, בדור הפלגה ובמצרים, והולכים וחוזרים. הגופים משתנים, והפנימיות הולכת ומתעדנת. זה נקרא סוד הגלגולים.

ובסופו של דבר כולנו נגיע אל קבלת ההטבה הנפלאה, שנקראת דבקות בה', שאין לנו בה מושגים. על העולם הבא אמרו חז"ל: "צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה" (ברכות יז, א). זה תענוג שכאן אפשר רק לטעום ממנו מעט, כמו טיפה, וצריך להזדכך לרמות גבוהות מאוד כדי לחוות אותו באמת.

לכן, כשאנחנו שומעים על אסונות, וכשאנחנו בעצמנו עוברים משברים ונפילות, עלינו לזכור את הכלל הזה. המעשה כשלעצמו, בעיניים של בשר, הוא רע. אבל כשאני מסתכל עליו מתוך השגחה מטרית, אני יודע שהמעשה הזה מצטרף לעוד הרבה מעשים שנעשים כאן בבריאה, וכולם דוחפים קדימה. זה חוק ההתפתחות. הטבע דוחף את האנושות קדימה, והתורה והמצוות דוחפות קדימה, ותמיד קדימה. והמקובלים מלמדים שמה שתוקן אינו הולך לאיבוד לעולם. נשמה שיורדת שוב לעולם אינה מאבדת את כל מה שתיקנה, ואינה צריכה לחשוש שתהרוס הכל מחדש. מה שתיקנת, שמור בכספת.

החנות פתוחה

נמשיך במשנה: "החנות פתוחה, והחנוני מקיף" (אבות ג, טז). רבי עקיבא ממשיל את כדור הארץ לחנות. החנות פתוחה. אנחנו מסתובבים כאן ואיננו רואים שום חנווני. נושמים, אוכלים, שותים ועושים כרצוננו. אומר בעל

הסולם שרבי עקיבא מצייר לנו כאן שני סוגים של בני אדם.

הסוג הראשון הם אלה שמבחינתם החנות פתוחה, בלי בעלים. הם עושים ככל העולה על רוחם, ומבחינתם אין דין ואין דיין. מסתובבים בכדור הארץ, אוכלים ושותים, ואולי אפילו אומרים מילה טובה למפעל: יצרת מפעל אדיר, כל הכבוד על השמש, כל הכבוד על האיים הנפלאים, טוב שבראת לנו חופים רחוקים וטיולים בקצות תבל. נהנים ועושים מה שבא להם, בלי שום קשר לתורה ובלי שום קשר למצוות. אין חנווני. וכדי להרגיש טוב עם המצפון, נתנו לו שמות. קראו לו טבע, קראו לו שני כוחות. כל הרעיון הוא שהחנות תישאר פתוחה, כי אם תעמיד בה חנווני, אתה מסבך אותם.

מסופר בדרך הלצה על אדם שהיה כל הזמן פסימי ומדוכא, ופתאום רואים אותו עולה במדרגות, שורק ומחייך. תפס אותו השכן ושאל מה קרה לו. אמר לו: גיליתי מה גרם לי את כל הצרות בחיים. הפסקתי לפתוח את תיבת הדואר. אני בהרגשה שאין כמוה. שמע השכן ואמר לעצמו, זה עובד. גם הוא הפסיק לפתוח את תיבת הדואר. מים, חשמל, ארנונה, שום חשבון אינו מטריד אותו, והוא נהנה מן החיים. אחרי כמה חודשים כל הבניין מוקף, הוצאה לפועל, שוטרים, מהומה. אותו דבר בדיוק. יש אנשים שאינם רוצים לפתוח את תיבת הדואר, אבל המצודה פרוסה על כל החיים.

רבת עם אשתך, נפגעת, הצטערת. הפנם: אתה צריך לשנות מידות, להתחיל להשפיע, להתחשב בזולת. לא הבנת, זה חוזר שוב. ושוב. זה לא ייפסק. הייסורים הם המצודה. כביכול הקדוש ברוך הוא מחויב לחנך אותנו, ללמד אותנו ולפתח אותנו בהתפתחות גבוהה, עד שנגיע אל הרגע שבו נופל אצלנו האסימון. זה הסוג הראשון של בני האדם, ותכף נראה מי מסדר להם את העניינים.

כל הרוצה ללוות

הסוג השני הם אלה שעליהם נאמר "וכל הרוצה ללוות יבא וילווה" (שם). הם יודעים שיש כאן חנווני. ואף על פי שיש חנווני, הוא אינו עומד עלינו ותובע את שלו, כי החנווני מקיף, כלומר נותן בהקפה. הוא אינו לוחץ: אכול, שתה, עשה כרצונך. כלשונו של בעל הסולם: "אע"פ שאינך רואה כאן שום חנווני, תדע שיש חנווני. ומה שאינו תובע תשלומיו, הוא מפני שנותן לך בהקפה" (מאמר השלום, אות יד).

אלה שקלטו שיש חנווני ראו את הדיוק שבטבע ואת העוצמה שבו, וראו שיש כאן אלוקות. ומפני שיש חנווני, הם לוקחים הכל רק כהלוואה. אכילה, שתייה, לינה, בריאות, חכמה, הכל בהלוואה. ועל ידי תורה ומצוות הם משלמים. והתשלום הוא שמה שתכננת במקור של כל הבריאה הזאת ושל כל המפעל, אני מקיים אותו. אני כל הזמן משפיע, מתקן את כל עניין הקבלה ופועל על מנת להשפיע, ומגדיל כל הזמן את האחוזים שלי בהשפעה לזולת, בהשפעה לשכינה, בהשפעה לה'. זה התשלום.

ויש בדרך הזאת יתרון גדול, אומר בעל הסולם. היא מהירה יותר, וההתקדמות נתונה בידיים שלך, מתוך הבחירה החופשית. וכך הוא כותב על דרך התורה: "שאנו מרוויחים זמן. כי הוא פועל לדעתנו, ויש בידינו להרבות בעסק ולמהר בזמן כפי חפצנו אנו" (מהות הדת ומטרתה, אות ו). כשזה בא על ידי ייסורים, לטבע יש זמן. כמה פעמים אנחנו אומרים על מישהו שזה פשוט לא נקלט אצלו. לטבע יש זמן. תראו זוגות שרבו עד גיל חמישים, ופתאום, בגיל חמישים או שישים, נופל להם האסימון. אוהבים זה את זה, יוצאים לטיולים, הוא מכין לה קפה. ויש כאלה שהתהליך אצלם הפוך, ודווקא בגיל שישים הם נפרדים. אומר בעל הסולם: הבריאה עובדת.

מדעתו ושלא מדעתו

וממשיכה המשנה: "והגבאים מחזירים תדיר בכל יום, ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו" (אבות ג, טז). אלה שמסתובבים כאן כביכול כאוכלי חנם, הגבאים גובים מהם. הגבאים הם הייסורים, הטבע עצמו, הבריאה עצמה, המכשולים והנפילות שמכוונים את האדם כל הזמן. ומה שהקדוש ברוך הוא גובה הוא ההתקדמות שלי. זו הגבייה. אין כאן חשבון של נקמה, עשית כך ולכן קבל מכה. הרעיון הוא שתתפקח, תבין ותפנים. מסביר בעל הסולם שהגבאים של ההתפתחות גובים מן הסוג הראשון בעל כורחם: "הגלים סוערים ובאים עליהם על ידי הרוח החזקה של ההתפתחות הדוחפים אותם מאחוריהם ומכריחים הבריות לפסוע קדימה" (מאמר השלום, אות טז).

מכאן נולד גם כל עולם המוסר והאתיקה. בני האדם נכשלו, הסתבכו וסבלו מסכסוכים, ומתוך כך למדו לשפר את עצמם, עד שהבינו שכדאי להם להיות בסדר עם החברה. כותב בעל הסולם על תורת המוסר האנושית, "שכל עיקרה של התורה היא איננה יותר רק סיכום של הנזקים שנולדו לעינינו על ידי גרעיני האגואיזם" (מהות הדת ומטרתה, אות ו). ואילו אצל שומר התורה והמצוות הפירעון הוא מדעתו. הוא בוחר לשלם בזמן, מתוך רצונו.

ועכשיו תראו את לשונו של בעל הסולם, שממנה לקוח המושג השגחה מטריתית: "הרי בולט לעיניך שהשגחתו ית' על המציאות שברא, אינה אלא בדמות של השגחה מטריתית, מבלי לקחת כלל בחשבון את סדר השלבים של ההתפתחות. כי אדרבה, דרכם לרמות אותנו ולהתיק עינינו מלהבין את תכליתם, בהיותם תמיד במצב ההפכי אל גמר מלאכתם" (מהות הדת ומטרתה, אות ג). ועל דברים כאלה, הוא אומר שם, "אין חכם כבעל הניסיון". רק מי שראה את הבריה בכל שלבי התפתחותה עד שלמותה יכול להירגע, ולא להיבהל מן התמונות המקולקלות שבדרך.

בדרך ההתפתחות אנחנו רואים תמיד את ההפך מן התכלית. התבוננו בצמיחתו של עץ. הזרע נרקב בתוך האדמה, הכל נראה נהרס, ומתוך זה דווקא צומח עץ. בעל הסולם נותן דוגמה מבעל חי ומאדם. התכלית של האדם היא להיות חכם, ואין מה להשוות אדם לבהמה. אבל ראו את ההתחלה שלנו: תינוק רך, שאינו יכול לעשות כלום ותלוי לגמרי באחרים. ובעוד כמה שנים, מי יודע, אולי ייצא ממנו גדול הדור. לעומת זאת, התכלית של בעל החי מועטת ביחס לאדם, ובהתחלה שלו הוא כבר עומד על רגליו. כמו שאמרו חז"ל, שור בן יומו קרוי שור (בבא קמא סה, ב). מי שלא ראה מעולם את סוף ההתפתחות, ויראה תינוק שנולד ועגל שנולד, יאמר על העגל, כלשונו של בעל הסולם, "שכאן נולד נפוליאון חדש" (מהות הדת ומטרתה, אות ג), ועל התינוק יאמר שלא ייצא ממנו כלום.

כך גם בדורנו. המקובלים מלמדים שאנחנו הולכים לקראת הגאולה, ובעינינו אנחנו רואים דווקא נסיגה. אומר בעל הסולם: המציאות שלפני השלמות נראית תמיד הפוכה ממנה. וזה מה שגילו לנו רבותינו באמרם כל דעביד רחמנא לטב עביד. כל מה שקורה משרת את המטרה הסופית, והבריאה הולכת אל תיקונה. איך בדיוק מתחברים כל החלקים ואיך מושלם הפאזל, את זה איננו יודעים. אבל בתור יחיד, עליך לדעת מה ה' אלוך שואל ממך: להשפיע. אם לא תבין את זה, תחזור לאותה נקודה עצמה שוב ושוב, עד שתתחנך ותשבור את הקליפה שלך.

צדקה, צא דקה

חבר טוב, חסיד חב"ד, אמר לי פעם דבר יפה. צדקה, אמר, נשמעת כמו צא דקה. צא מעצמך דקה אחת. היד אינה נכנסת מיד אל הכיס, כי איננו עוזבים את עצמנו. ברגע שאדם רואה מישהו שמבקש צדקה, הוא נזכר בבן שהוא צריך לחתן ובמכונת שהוא צריך להחליף. מבקשים ממך סכום קטן, ואתה כבר נכנסת לחשבונות של

חתונות. הוא ייתן צדקה רק כשייצא מעצמו לדקה. ואם אינו רוצה לצאת, עוצר אותו שוטר בצד הדרך ונותן לו דוח. הטבע כופה עלינו. כל מה שרצו ממך היה צדקה, והיית יכול לתת אותה מרצונך, במקום שראוי לתת. עד שתבין שאתה צריך להשפיע, שום דבר לא יעזור.

ויש כאן דבר שקשה להאמין, והוא פועל במקומות שמתחת למודעות. יש שאישה מקשה על בעלה ומכבידה על חייו, והיא בעצמה אינה יודעת מדוע. בעומק, היא בית הספר שלו, והיא שוברת בו את האגו. ותראו, כשהוא מתחיל להשפיע, לתת ולהעניק, הדברים נרגעים. הקשיבו לתלונות של נשים: הוא לא יושב עם הילדים, הוא לא עוזר, הוא לא מוציא אותי, הוא לא בבית. כל התלונות סובבות סביב נתינה. ולכן האישה נקראת "עזר כנגדו" (בראשית ב, יח). אצל הנשים אחוזי ההשפעה והנתינה גבוהים כבר מלכתחילה. כל המערכת של היריונות וגידול ילדים טבועה בהן מבראשית. אצל הגבר זה לא כך. לכן אנחנו, הגברים, צריכים את עזרתן. הנשים הן בית הספר שלנו לתת ולהעניק.

הקדוש ברוך הוא ברא את המנגנון הזה. ולכן, כשאנחנו פוגשים דברים רעים, אנשים במשברים, דברים שנהרסים, עלינו לחכות, להמתין ולהירגע. דבר טוב עומד להיוולד כאן. כך ברא ה' את עולמו: מה שבורא את הטוב הוא דווקא הרע שמתגלה לעינינו.

מידת ההשתוות

ועכשיו נבין מהו הרע הזה. שמעו מה כותב בעל הסולם: "אשר ענין התענוג והעידון, כל עיקרו הוא בשיעור השוואת הצורה ליוצרה" (מהות הדת ומטרתה, אות ה). כמה תתענג, כמה שלווה תהיה לך, כמה תהיה מאושר, הכל תלוי בשאלה כמה אחוזים פינית מתוכך את הרצון לקבל לעצמך, וכמה אתה משפיע.

זה מפרש לנו תעלומות. אתם רואים מתנדבים, והם מלאי חיים ומאושרים. אישה מתנדבת באיזה ארגון, אינה מקבלת על כך שקל, והיא מאושרת ומספרת על זה בעיניים בורקות. האדם שלידה אינו מבין: אין משכורת בסוף החודש, והיא מאושרת עד הגג. זו השוואת הצורה ליוצרה.

וממשיך בעל הסולם: "ולפיכך מאוס לנו האגואיזם וכואב אותנו בתכלית, להיותו הפכי הצורה מהיוצר ית'. אולם מיאוס הזה אינו שווה בכל נפש, אלא מתחלק בינותינו לשיעורים" (שם). העבודה שלנו, ומה שהבריאה תעשה

בסופו של דבר, היא ההתפתחות הזאת. וההתפתחות בעומקה היא זו: אתה עולה קומה, רואה את הרע שבך, מזהה אותו, מנקה אותו, ועולה עוד קומה.

בגלל זה רבים מתלוננים. אמרה לי פעם אישה שמתתפת בכל הקורסים בהתמדה: פתאום אני מגלה בעצמי דברים. כן, ככל שאדם עולה, הרע שבו בולט יותר. זה כמו חולצה לבנה תחת אור רגיל. אם יביאו זרקור חזק יותר, יראו בה כל כתם. אותו דבר בדיוק.

מן האדם הפרא

בעל הסולם מתאר את הסולם הזה מן המדרגה השפלה ביותר: "כי האדם הפרא הבלתי מפותח כלל, אינו מכיר את האגואיזם לתכונה רעה ולא כלום, ולפיכך משתמש עמה בגלוי לבלי שום בושה ובלי שום גבול, גוזל ורוצח לעיני כל בכל אשר תמצא ידו" (מהות הדת ומטרתה, אות ה). אנחנו יכולים לראות אדם פרא שאינו מתבייש באגואיזם שלו. הוא גונב, פורץ, חומס ולוקח, ולפעמים אפילו מתגאה בזה. כל העולם יודע מה הוא עושה, והוא פועל בלי שום בושה.

יש מדרגה גבוהה יותר, של מי שמתבייש באגואיזם. "והמפותח מעט כבר מרגיש איזה שיעור באגואיזם שלו לבחינת רע, ולכל הפחות מתבייש להשתמש עמו בפרהסיא... ובסתר עדיין מבצע כל זממו" (שם). הוא לוקח וחומס, אבל בסתר.

יש מדרגה גבוהה עוד יותר, של מי שהאגואיזם כל כך מאוס עליו, שגם בסתר הוא מנקה אותו. גם כשהוא פועל להיטיב עם הזולת, הוא מזהה מיד את המנגנון שלוחש לו: האיש הזה מקושר, בעוד שנה או שנתיים אתה עלול להזדקק לו. גם זה אגואיזם, והוא מנקה גם את זה. וכך כותב בעל הסולם: "והיותר מפותח הימנו נמצא מרגיש את האגואיזם לדבר מאוס ממש, עד שלא יוכל לסובלו בתוך עצמו ודוחה ומפרישהו לגמרי כפי שיעור הכרתו אותו, עד שאינו רוצה ואינו יכול ליהנות מעמל אחרים" (שם).

לכן אמרו חז"ל: "גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים", ולמדו זאת מן הפסוק "יגיע כפיו כי תאכל אשריו וטוב לך" (ברכות ח, א; תהלים קכח, ב). המעלה היא שלא להזדקק לאחרים. ולכן גם אמרו שעני חשוב כמת (נדרים סד, ב). הטבע כפה עליו את הקבלה, והוא תלוי באחרים. ומשום כך יש בהלכה גדרים ברורים מתי מותר לאדם לקבל.

ועוד אמר שלמה המלך: "ושונא מתנת יחיה" (משלי טו, כז). החיים האלה הם שבירת האגו, על מנת להשפיע. מי ששונא מתנות יחיה חיים טובים, כי יש לו השוואת צורה. ומי שאוהב מתנות נמצא כל הזמן בקבלה ובפירוד מה, וזה מוות. החיים והמוות האמיתיים הם הדבקות והפירוד.

ומבשרך לא תתעלם

תראו מה בעל הסולם אומר בהמשך. רק כשאדם הגיע למדרגה שאינו רוצה ליהנות מעמל אחרים, אז מתחיל כל המנגנון לעבוד: "אז מתחילים להתעורר בקרבו ניצוצין של אהבת זולתו המכונה אלטרואיזם, שהיא מידת הטוב הכללית" (מהות הדת ומטרתה, אות ה). זה מה שלמדנו אצל רבי עקיבא על ואהבת לרעך כמוך. רק אז האדם מתחיל בכלל לטעום מזה. יש אנשים שאינם יודעים כלל מה זה לאהוב אדם אחר, כי לאהוב את הזולת באמת מתחילים רק אחרי שניקית את האגואיזם. ואז מתחיל לצמוח האילן הנפלא של על מנת להשפיע, של לשמה.

בהרצאות על זוגיות אני נוהג לפנות למישהו מן הקהל. פעם פניתי לאישה שהייתה חודש לפני חתונתה, והחתן שלה ישב לידה. שאלתי אותה מה מצאה בו. אמרה לי: הוא אוהב אותי, הוא מפנק אותי, הוא מכבד את ההורים שלי, ואני יודעת שהוא יהיה שותף פעיל בחיים. שאלתי אותו מה מצא בה, והתשובה הייתה אותו דבר. כל אחד בא לקחת. לכן, כשאנחנו מדריכים זוג לפני נישואים, אנחנו מלמדים אותם מן ההתחלה: אל תשלו את עצמכם. אומרים לו: היא רוצה ממך מאה אחוז. ואומרים לה אותו דבר עליו. ואתם נכנסים עכשיו אל המערכה ואל העבודה. התחילו לתקן את מידת האגו, את מידת הקבלה, והתחילו להשפיע. זו העבודה, זו הזירה, זה כור ההיתוך, בתוך הבית. שם האדם נבחן.

וגם זה, כותב בעל הסולם, "מתלקח אצלו בסדר התפתחות הדרגתי. דהיינו מתחלה מתפתח בו חוש האהבה וההשפעה לצרכי קרוביו ומשפחתו" (שם). כמו שאמר הנביא: "ומבשרך לא תתעלם" (ישעיה נח, ז). אינך יכול להתעלם מבשרך, מבנך, מבתך ומאשתך. ובחיים שלנו רואים את המדרגות האלה בבירור. מי שבא אל הנישואים מתוקן בעניין הזה, הדאגה שלו לילדים גדולה יותר, דקה יותר ומדוקדקת יותר, וכך גם היחסים שלו עם אשתו. אם גדלת בבית שבו משפיעים, נותנים ומעניקים, קל לך יותר להיכנס אל הזירה של הנישואים. ואם גדלת בבית שבו האב יושב כמו מלך וכל הבית משרת אותו, מה תאכל ומה תשתה, אתה מגיע אל האישה של

ימינו, והיא אומרת לך: קום והכן לעצמך. היא תתקן אותך, וזה קשה יותר. וכך גם החברה. היא מוקיעה מתוכה את מי שרוצה רק לקבל, אינה מקבלת אותו, ואז הוא נאלץ לתקן את עצמו.

האימונים מתחילים בקן המשפחתי. אומרת הגמרא: "למה נקרא שמה חסידה, שעושה חסידות עם חברותיה" (חולין סג, א). ושגור בשם בעל חידושי הרי"ם מגור, שלמרות זאת היא עוף טמא, כי היא עושה חסד רק עם חברותיה, ומחוץ לתחום שלה אינה עושה חסד. זה שלב של התפתחות. ההתפתחות הראשונה של ההטבה לזולת, שהיא התיקון הכללי, מתחילה בבית ובמשפחה, אבל אסור שתיעצר שם.

ממשיך בעל הסולם: "וכשמתפתח יותר, מתרחבת בו מידת ההשפעה לכל בני סביבתו, שהם בני עירו או בני אומתו. וכן מוסיף והולך עד שמתפתחת בו בחינת אהבת זולתו על כל האנושות כולה" (מהות הדת ומטרתה, אות ה). הוא כבר נכנס לוועד הבית, אכפת לו מן השכונה, מן הסביבה ומן המעגל הרחב, וכך הלאה, עד שאכפת לו מן העולם כולו. ראינו זאת בדורנו אצל הרבי מליובאוויטש, שאהבתו לכל יהודי הגיעה לממדים עצומים, ושלוחיו הגיעו לכל פינה בכדור הארץ, כדי שגם יהודי בקצה העולם יזכה להניח תפילין, שהרי התורה והמצוות, כמו שאמרנו, הן שמזככות את האגו ומביאות להזדככות הנשמה. האהבה הזאת הולכת ומתפתחת, הולכת וגדלה, עד שאדם מגיע למצב שאכפת לו מכל העולם כולו. וזה תפקידו של עם ישראל בבריאה, כמו שאמר הנביא: "ונתתיך לאור גוים" (ישעיה מט, ו), ללמד את העולם את דרך ההשפעה והנתינה.

הדלק של העלייה

בעל הסולם מסביר כאן דבר נפלא. יש שניסו לבנות חברה שכולה נתינה לזולת, שבה כולם שווים והכל למען הכלל, אבל הוציאו את הבורא מן התמונה. אצלנו, גם כשאני מטיב עם הזולת, אני עושה זאת מפני שה' שמח בזה. בעל המפעל אמר שזה המנגנון, ואני עושה זאת כדי לעשות נחת רוח לה'. ובלי זה, אומר בעל הסולם, אין דלק. כדבריו: "כי מי ומה יחייב את היחיד להרבות תנועותיו להתייגע לשם החברה" (מאמר השלום, אות ח). ואם יעמידו שומרים שישגיחו שאנשים יטיבו זה עם זה, גם השומרים עצמם צריכים כוח שיניע אותם. הדבר דומה, כלשונו, "כמו הרוצה להניע מכונה בלי תת לה חומרי דלק" (שם, אות ט).

אבל כשהעבודה היא לשם ה', הפעולות האלה עצמן גורמות זיכוך והשתוות הצורה, ובהשתוות הצורה אני מקבל מיד. מי שעובד לשמה עולה מיד בדרגות, וממילא יש לו דלק לעלות לעוד דרגה. ניקח דוגמה. אדם התחיל להיטיב עם אשתו, להעניק לה ולעשות למענה, והיא פסיבית. כלום. שנה, שנתיים, עד שהוא כמעט משתגע.

אנחנו בנויים כך שאנחנו צריכים דלק כדי להמשיך להיטיב. והקדוש ברוך הוא נותן את הדלק הזה: הזדככת, התעלית, עלית קומה, הגעת להשתוות הצורה. זה הדלק.

והפלא הגדול הוא שהסימן לכך שעלינו קומה הוא שצף רע חדש. אנשים מתבלבלים מזה. הם בעלייה, מתקדמים בעבודת ה', ופתאום תוקף אותם רע, נופלת עליהם איזו סתירה, ואינם מבינים מאין זה הגיע. וזה מבואר בתורת רבי נחמן מברסלב, כמו שכתב תלמידו, שכל פעם שאדם רוצה לצאת ממדרגה למדרגה, הרע מתגבר עליו, ו"צריך שיהיה לו ירידה קדם העליה" (ליקוטי הלכות, הלכות נשיאת כפים ד, ו). הירידה הזאת מראה שהאדם עולה קומה, כי כשעולים קומה, הרע צף.

זה כמו בניקיון הבית. בניקיון שטחי הכל נראה בסדר. מתחילים להזיז כמה דברים הצידה, וכבר מתגלה משהו. מגיע פסח, מזיזים את הארונות הכבדים, ופתאום מגלים שגם בבית של האישה הנקייה, שכל השכונה מתגאה בה, יש לכלוך, כי הארון הזה כבד, ומעולם לא הזיזה אותו. מי שמזיז את הדברים רואה את הכלוך. כך גם בעבודה הפנימית: הייסורים שמתגלים הם עלייה במדרגה.

הסקוטש של האם

כל עניין השכר והעונש אינו נתפס בקבלה כמו שמקובל לחשוב, עשית כך ולכן מכות. איננו שותפים של ה' שהוא מתחשבן איתנו. העונש על פי הקבלה פירושו: אני צריך לקדם אותך אל התכלית.

ניקח דוגמה. ילד יצא לשחק והתלכלך בזפת, וצריך לנקות אותו. האם הרחמנייה, שכל כולה רחמים, צריכה לקחת סקוטש ולשפשף. היא בוכה יחד איתו, אבל היא חייבת לנקות את הכלוך. הלכלוך הזה הוא האגואיזם. כל עבירה, כל מרד בה, עניינה לקחת לעצמנו. גם "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם" (במדבר טו, לט), גם כל עניין הגזל, הכל הוא לקחת, לקבל. כל המרד בה' בא מפני שאני עומד במרכז התמונה, וכל זה צריך לזוז הצידה. ואם התלכלכנו, הייסורים באים לנקות את הכתם, והניקיון שלו הוא הלימוד, ללמד אותנו שטעינו.

לכן המקובלים אומרים, וכך גם בגמרא, שהטבע פועל מידה כנגד מידה: "שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה" (סנהדרין צ, א). לקחת הלוואה מאדם לפני שמונה שנים ולא החזרת. אחרי שמונה שנים בא מישהו, לוקח ממך הלוואה ואינו מחזיר, ולפעמים זה אפילו אותו סכום בדיוק. הקדוש ברוך הוא מסדר את

הדברים מידה כנגד מידה, כדי שהאדם יבין, יקלוט וינקה את הבעיה. ועוד דוגמה. אתה מסוכסך עם אדם ולא סגרת איתו את החשבון, ולכן שתלך תשמע את שמו, במוסך, במכולת, בסופר. נדמה לך שהוא רודף אחריו. סגור איתו את החשבון. אלה הייסורים. הבריאה עצמה מנקה את הזוהמה ואת הרע, וכך אנחנו מתפתחים. וככל שנרבה בתורה ומצוות ונשווה את הצורה בדרך הטובה, כך לא נצטרך ייסורים.

ובחרת בחיים

מכאן שזו בחירה שלנו. כתוב בתורה: "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע" (דברים ל, טו), ונאמר: "ובחרת בחיים" (שם, יט). פרשיות שלמות בתורה מדברות על כך. "אם בחקתי תלכו" (ויקרא כו, ג), יהיו שפע וכלכלה, "ונתתי גשמיכם בעתם" (שם, ד), "וחרב לא תעבר בארצכם" (שם, ו). החרב לא תעבור, כי אין בה צורך. העם ממוקד, קלט את הרעיון של שבירת האגואיזם ושל ההשפעה, ועובד על פי התורה והמצוות. אין צורך שתעבור חרב בארצו, ואין צורך שישבו ויתפללו על הגשם, כי הגשם יורד בעתו.

ומן הצד השני כתוב בתורה דבר אחר: "ואם בחקתי תמאסו" (שם, טו), כאילו אומרים: הדרך הזאת לא מתאימה לנו. והקדוש ברוך הוא אומר: אין בעיה. אל התכלית כולנו נגיע, במסלול השני. יש שני מסלולים, פשוט וקל. במסלול השני הרע צף וצף, עד שהחברה אינה יכולה לסבול אותו, ואז היא מוקיעה אותו ומסלקת אותו. כך ראינו פעמים רבות בתולדות העולם: הרע משתולל שנים ארוכות, מגיע לשיאו, ובסוף מגיע הרגע שבו הוא מתמלא וצריך לנקות אותו. התבוננו במה שקרה במבול. שם עלה האגואיזם עד כדי כך שהיה צורך בהתחדשות גמורה, להרוס הכל ולבנות מחדש. ולפעמים קורה דבר דומה גם בחייו של אדם. כל החיים מתרסקים, ומשם דווקא מתחילה צמיחה חדשה.

זו ההשגחה המטרתית. השלבים שבדרך מטעים את העין, והתכלית בטוחה. החנות פתוחה והחנווני מקיף, והגבאים גובים מכל אחד, אם מדעתו ואם שלא מדעתו. אשרי מי שבחר ללוות מדעתו, לשלם בכל יום מעט מן החוב בדרך של תורה, מצוות ונתינה, ולחסוך מעצמו את הדרך הארוכה של הייסורים.

יהי רצון שנזכה לפרוע את חובנו מדעתנו ומתוך שמחה, ולראות בעינינו כיצד כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא, לטובה הוא עושה.

המימד הנוסף · הרב יוסף ביטון שליט"א

050-590-1349 · ravbiton.com · קאוצ'ינג על פי הקבלה, חלק ב', שיעור 5